

Құрылтайшы және баспагер:
«Қазақстан Республикасының
Заңнама институты» ММ
2006 жылдан бастап шығады
Журналдың материалдары
www.iz.adilet.gov.kz
сайтында орналастырылған
Заң ғылымдары бойынша
диссертациялардың негізгі ғылыми
нәтижелерін жариялауға арналған
басылымдар тізіліміне енгізілген
(ҚР БҒМ БҒСБК 30.05.2013 ж.
№894 бұйрығы)

Редакциялық кеңес құрамы
Сәріпек Р.Қ. (Астана, Қазақстан) –
(төраға)
Абайділдинов Е.М. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Абызов Р.М. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Белых В.С. – з.ғ.д. (Екатеринбург,
Ресей)
Губин Е.П. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Мельник Р.С. – з.ғ.д. (Киев, Украина)
Моисеев А.А. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Муромцев Г.И. – з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Рахметов С.М. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Малиновский В.А. – з.ғ.д. (Астана,
Қазақстан)
Шерубай Құрманбайұлы – ф.ғ.д.
(Астана, Қазақстан)

Редакциялық алқа құрамы
Құлжабаева Ж.О. – з.ғ.к. (Астана,
Қазақстан) – (төраға)
Азер Алиев – PhD (Киль, Германия)
Айымбетов М.А. – ҚР еңбек сіңірген
мәдениет қайраткері (Астана,
Қазақстан)
Байниязова З.С. – з.ғ.к. (Саратов,
Ресей)
Қазбаева Ә.Ғ. – з.ғ.к. (Астана,
Қазақстан)
Казиев З.Ғ. – з.ғ.к. (Астана, Қазақстан)
Қоныс В.Т. – з.ғ.к. (Астана,
Қазақстан)
Куликпаева М.Ж. – PhD (Астана,
Қазақстан)
Мұшанов Т.Е. (Астана, Қазақстан)
Нұрғазин Б.Қ. – з.ғ.к. (Астана,
Қазақстан)
Нұрмағамбетов Р.Ғ. – PhD (Қостанай,
Қазақстан)
Рахымбердин К.Х. – з.ғ.д. (Өскемен,
Қазақстан)
Тегізбекова Ж.Ч. – з.ғ.к. (Бишкек,
Қырғызстан)

Журнал редакциясы
Колтубаева Г.Б.
Ердешева Д.Т.
Жұмагелдина Б.Ж.
Байленова А.Қ.
Джамбуршин К.А.

Қазақстан Республикасы Мәдениет
және ақпарат министрлігі Ақпарат
және мұрағат комитетінің
БАҚ есепке қою туралы куәлігі
№ 11219-Ж 15.11.2010 ж.
(Алғашқы есепке қою кезіндегі нөмірі
мен мерзімі №6592-Ж. 07.09.2005 ж.)

Мекен-жайы:

Қазақстан Республикасы,
010000, Астана қ., Мәңгілік ел даңғ.,
8 ұй
тел: 8(7172)74-02-06;
факс: 8(7172)74-14-43
www.iz.adilet.gov.kz
E-mail: instzak-kz@mail.ru,
institutzakonodatelstva@gmail.com

Редакция бағанасы.....8

ҚР Әділет министрі М. Бекетаевтың 2018 жылғы 24 желтоқ-
санда Үкіметтік сағатында жылжымайтын мүлікті тіркеу мәселе-
лері бойынша сөз сөйлеуі.....13

Конституциялық және әкімшілік құқық

Р.Қ. СӘРІПЕКОВ Шет елдерде жария дауларды реттеудің ба-
лама нысандарын қолдану мәселесіне.....16
В.Х. СЕЙТИМОВА Қазақстан Республикасының Конститу-
циялық кеңесі – отбасы мен балалықты қорғау кепілі.....21
Ж.О. ТІЛЕМБАЕВА Заң шығармашылығындағы болжаудың
рөлі және заңдар қолданысының құқықтық салдарын айқындау өл-
шемшарттары туралы.....27
Р.Ғ. НҰРМАҒАМБЕТОВ «Конституциялық реттеу» ұғымы
туралы білімді тарихи-құқықтық талдау.....35
А.Б. ҚАЙЖАҚПАРОВА, Б.Б. ЕРМЕКБАЕВ Әкімшілік
әділет жүйесінде шағымдану институттары.....42

Азаматтық және азаматтық іс жүргізу құқығы

Х.-Й. ШРАММ Жария-құқықтық және жеке-құқықтық рет-
теу әдістерінің арақатынасы.....50
Е.А. ДЮСЕНОВ, А.К. ЛЯМБЕКОВА Қоршаған ортаны
қорғау және энергия техникалық және денсаулық сақтау (клини-
калық зерттеулер) саласындағы құқықтық ережелерді жеткізудің
ағымдағы мәселелері.....61
У.Е. КУДИЯРОВА Ерлі-зайыптылардың бірлесіп жазатын
өсиетінің құқықтық табиғаты.....72
Г.Э. ӘБДІРАСҰЛОВА Қазақстан Республикасының азамат-
тық-құқықтық ақпарат айналымы аясындағы халықаралық ынты-
мақтастығының өзекті мәселелері.....77

Қылмыстық құқық және қылмыстық процесс

О.И. СЕМЫКИНА (Мәскеу қ.) Заңды тұлғалардың қылмы-
стық жауаптылығының онтологиясы.....83

Халықаралық құқық және салыстырмалы құқықтану

Е.М. АБАЙДІЛДИНОВ Егеменді Қазақстанда халықаралық
шарттарды орындауды конституциялық реттеу.....92
М.Ж. КУЛИКПАЕВА Халықаралық ғарыш құқығындағы жа-
уаптылық туралы нормалар және оларды Қазақстан Республикасы-
ның ұлттық заңнамасына имплементациялау.....97
И.А. ОРЛОВА (Санкт-Петербург қ.) Халықаралық, трансұлт-
тық және шетелдік юрисдикциялық органдардың шешімдері: мой-
ындау және орындау проблемалары.....104

Құқықтық мониторинг

Е.М. ЕЛУБАЙ, А.Ж. ҚАЛМАҒАМБЕТОВ Қазақстан Ре-
спубликасындағы сақтандыру қызметін ұйымдастырудың кейбір
аспектілері (құқықтық мониторингтің нәтижесі).....112
**Қ.Ж. ҚУАНДЫҚОВ, М.Қ. ЖУСУПБЕКОВА, Р.З. АБДРАХ-
МАНОВ** Қазақстан Республикасы ауыл шаруашылығы коопера-
циясының ұйымдастырушылық-құқықтық дамуының проблемалары.....120

Мемлекеттік тілдегі заң шығармашылығы практи- касынан

Т.Е. МУШАНОВ, Н.А. ХАМЗИНА Қазақ әліпбиін латын
графикасына көшірудің кейбір мәселелері.....128
Б.А. ШОЛАН Халықаралық құжаттардағы терминдердің
кейбір мәселелері.....132
Н.А. БАЙКӘРІМОВА, Д.М. ШЫҢҒЫСБАЕВА Ғылыми
лингвистикалық сараптаманың кейбір мәселелері туралы.....137
А.К. МАХАМБЕТОВА, К.А. АЙНАБАЕВА Терминдерді
бірідендіру – уақыт талабы.....143

Жас ғалым мінбері

А.С. ТӨЛЕПБАЕВА, Т.К. МАКЕНОВ Жария құқықтық қа-
тынастардан туындайтын дауларды сотқа дейінгі реттеу институ-
тының құқықтық табиғаты.....154

Д.Б. АБДИЛЬДИНА Халықаралық шарттар жобаларына ғылыми сараптама жүргізудің кейбір ерекшеліктері туралы.....	161
Ф.П. ДОСАНОВА Жария құқықтық қатынастардан туындайтын дауларды сотқа дейінгі реттеудің баламалы нысандары: шетелдік тәжірибе және Қазақстан Республикасында пайдалану перспективалары.....	167
М.Н. БАЙСАҚАЛОВА «Батыс Еуропа – Батыс Қытай» халықаралық транзит дәлізінің құрылуы мен жұмыс істеуінің құқықтық проблемалары.....	174
А.Қ. РАҚЫШЕВА «Теміржол көлігі туралы» Қазақстан Республикасының Заңын талдау және оны қолдану практикасы.....	182

Ғылыми өмір хроникасы

Қазақстан Республикасы Заңнама институты Ғылыми-әдістемелік кеңесінің ғылыми зерттеулердің нәтижелерін талқылау бойынша кеңейтілген отырысы туралы ақпараттық хабарлама, Астана қ., 2018 жылғы 27 қыркүйек.....	188
«Халықаралық сот төрелігі және интеграциялық үдерістерді нығайту» халықаралық конференциясы туралы ақпараттық хабарлама, Минск қ., 2018 жылғы 18-19 қазан.....	192
Әкімшілік құқық бойынша «Әкімшілік құқықтағы атқарушылық іс жүргізу» тақырыбындағы IX халықаралық ғылыми-практикалық конференция туралы ақпараттық хабарлама, Астана қ., 2018 жылғы 1-2 қараша.....	195
Қазақстан Республикасы Заңнама институты Ғылыми-әдістемелік кеңесінің ғылыми зерттеулердің нәтижелерін талқылау бойынша кеңейтілген отырысы туралы ақпараттық хабарлама, Астана қ., 2018 жылғы 16 қараша.....	199
Қазақстан Республикасы Заңнама институты Ғылыми-әдістемелік кеңесінің ғылыми зерттеулердің нәтижелерін талқылау бойынша кеңейтілген отырысы туралы ақпараттық хабарлама, Астана қ., 2018 жылғы 30 қараша.....	203
Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті күніне арналған кітап көрмесі туралы ақпараттық хабарлама.....	206
Қазақстан Республикасы Заңнама институты Ғылыми-әдістемелік кеңесінің ғылыми зерттеулердің нәтижелерін талқылау бойынша кеңейтілген отырысы туралы ақпараттық хабарлама, Астана қ., 2018 жылғы 5 желтоқсан.....	208
Новосибирскке қызметтік сапар туралы ақпараттық хабарлама, 2018 жылғы 5 желтоқсан.....	214
Мәскеуге қызметтік сапар туралы ақпараттық хабарлама, 2018 жылғы 6-8 желтоқсан.....	217
Кітапхана қорына түскен басылымдар көрмесі туралы ақпараттық хабарлама.....	221

«Жаршының» мұрағат беттері

М.А. АЙЫМБЕТОВ Заң терминдері сөздігін түзудің кейбір мәселелері (ҚР ЗИ Жаршысы. – №3(27)-2012. - 127-130 б.).....	223
Б.А. ШОЛАН М.А. Айымбетовтің «Заң терминдері сөздігін түзудің кейбір мәселелері» деген ғылыми жарияланымына қайта оралғанда.....	226

Есімнама

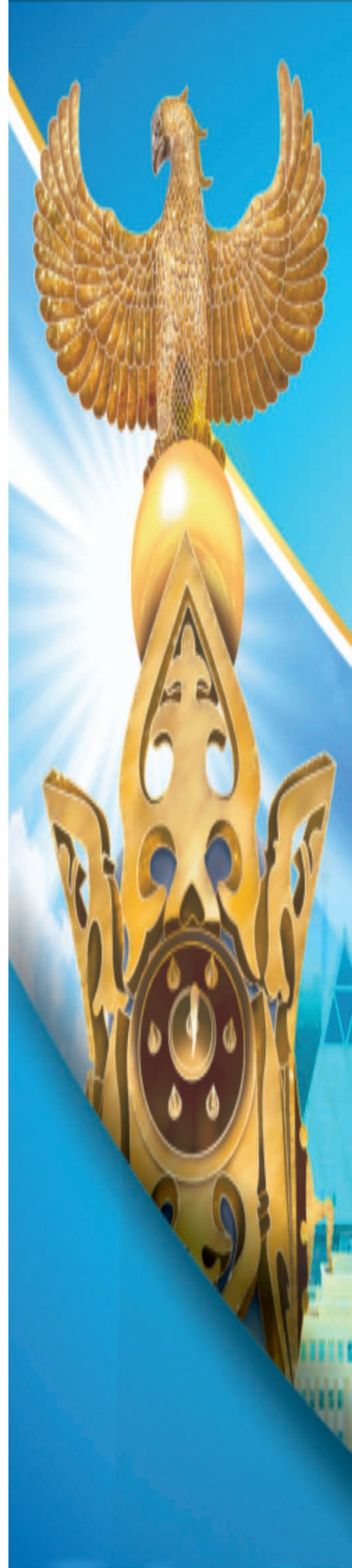
Ш.В. ТЛЕПИНА Құқық қорғаушысы (Р.К. Сәрпековтің туған күніне орай).....	229
Заң ғылымдарының кандидаты, доцент Ж.О. Тілембаеваның мерейтойына орай.....	233

Библиография

З.ғ.к., доцент К.В. Агамировтың 2-томдық монографиясына рецензия «Прогнозирование правовых рисков», – М.: Русайнс, 2018. – Т. 1. - 328-б. –Т. 2. – 332-б.....	234
«Профсоюзы: теория и практика» ұжымдық монографиясына рецензия / Б.Ж. Әбдірайымның жалпы редакциясымен. - Астана, 2018. – 357-б.....	238

Даналық ойлар

256

Учредитель и издатель:
ГУ «Институт законодательства
Республики Казахстан»
Издается с 2006 года

Все материалы журнала размещаются
на сайте www.iz.adilet.gov.kz
Включен в перечень изданий
для публикации основных научных
результатов диссертаций
по юридическим наукам
(Приказ ККСОН МОН РК №894
от 30.05.2013 г.)

Состав Редакционного совета
Сарпеков Р.К. (Астана, Казахстан) –
(председатель)
Абайдельдинов Е.М. – д.ю.н. (Астана,
Казахстан)
Абызов Р.М. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Белых В.С. – д.ю.н. (Екатеринбург,
Россия)
Губин Е.П. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Мельник Р.С. – д.ю.н. (Киев, Украина)
Моисеев А.А. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Муромцев Г.И. – д.ю.н. (Москва,
Россия)
Рахметов С.М. – д.ю.н. (Астана, Ка-
захстан)
Малиновский В.А. – д.ю.н. (Астана,
Казахстан)
Шерубай Күрманбайұлы – д.ф.н.
(Астана, Казахстан)

Состав Редакционной коллегии
Кулжабаева Ж.О. – к.ю.н. (Астана,
Казахстан) – (председатель)
Азер Алиев – PhD (Киль, Германия)
Айымбетов М.А. – заслуженный дея-
тель культуры РК (Астана, Казахстан)
Байниязова З.С. – к.ю.н. (Саратов,
Россия)
Казбаева А.Г. – к.ю.н. (Астана, Казах-
стан)
Казиев З.Г. – к.ю.н. (Астана, Казах-
стан)
Конусова В.Т. – к.ю.н. (Астана, Казах-
стан)
Куликпаева М.Ж. – PhD (Астана,
Казахстан)
Мушанов Т.Е. (Астана, Казахстан)
Нургазинов Б.К. – к.ю.н. (Астана,
Казахстан)
Нурмагамбетов Р.Г. – PhD (Костанай,
Казахстан)
Рахимбердин К.Х. – д.ю.н. (Усть-Ка-
меногорск, Казахстан)
Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек,
Кыргызстан)

Редакция журнала
Колтубаева Г.Б.
Ердешева Д.Т.
Жумагелдина Б.Ж.
Байленова А.К.
Джамбуллин К.А.

Свидетельство о постановке
на учет СМИ № 11219-Ж
от 15.11.2010 г. Комитета информации
и архивов Министерства культуры
и информации Республики Казахстан
(№ и дата первичной постановки на учет
№6592-Ж. 07.09.2005 г.)

Адрес:
Республика Казахстан,
010000, г. Астана, пр. Мәңгілік ел, д. 8
тел.: 8(7172)74-02-06;
факс: 8(7172)74-14-43
www.iz.adilet.gov.kz
E-mail: instzak-kz@mail.ru,
institutzakonodatelstva@gmail.com

СОДЕРЖАНИЕ

Колонка редакции	9
<i>Выступление Министра юстиции РК М. Бекетаева на Прави- тельстве в часе 24 декабря 2018 года по вопросам регистрации недвижимого имущества</i>	13
Конституционное и административное право	
Р.К. САРПЕКОВ К вопросу о применении альтернативных форм урегулирования публичных споров в зарубежных странах	16
В.Х. СЕЙТИМОВА Конституционный Совет Республики Ка- захстан – гарант охраны семьи и детства	21
Ж.У. ТЛЕМБАЕВА О роли прогнозирования в законотворчестве и критериях определения правовых последствий действия законов	27
Р.Г. НУРМАГАМБЕТОВ Историко-правовой анализ знаний о понятии «конституционное регулирование»	35
А.Б. КАЙЖАКПАРОВА, Б.Б. ЕРМЕКБАЕВ Институты обжа- лования в системе административной юстиции	42
Гражданское и гражданско-процессуальное право	
Х.-Й. ШРАММ Соотношение публично-правовых и част- но-правовых методов регулирования	50
Е.А. ДЮСЕНОВ, А.К. ЛЯМБЕКОВА Актуальные вопросы совершенствования законодательной регламентации в сферах ох- раны окружающей среды и энергоэффективности, а также здраво- охранения (клинические исследования)	61
У.Е. КУДИЯРОВА Правовая природа совместного завещания супругов	72
Г.Э. АБДРАСУЛОВА Актуальные вопросы международного сотрудничества Республики Казахстан в сфере гражданско-право- вого оборота информации	77
Уголовное право и уголовный процесс	
О.И. СЕМЫКИНА (г. Москва) Онтология уголовной ответ- ственности юридических лиц	83
Международное право и сравнительное правоведе- ние	
Е.М. АБАЙДЕЛЬДИНОВ Конституционное регулирование исполнения международных договоров в суверенном Казахстане	92
М.Ж. КУЛИКПАЕВА Нормы об ответственности в между- народном космическом праве и их имплементация в национальное законодательство Республики Казахстан	97
И.А. ОРЛОВА (г. Санкт-Петербург) Решения междунаро- дных, транснациональных и иностранных юрисдикционных орга- нов: проблемы признания и исполнения	104
Правовой мониторинг	
Е.М. ЕЛУБАЙ, А.Ж. КАЛМАГАМБЕТОВ Некоторые аспекты организации страховой деятельности в Республике Казах- стан (результат правового мониторинга)	112
К.Ж. КУАНДЫКОВ, М.К. ЖУСУПБЕКОВА, Р.З. АБДРАХ- МАНОВ Проблемы организационно-правового развития сельско- хозяйственной кооперации Республики Казахстан	120
Из практики законотворчества на государственном языке	
Т.Е. МУШАНОВ, Н.А. ХАМЗИНА Некоторые вопросы пе- ревода казахского алфавита на латинскую графику	128
Б.А. ШОЛАН Некоторые вопросы терминов в междунаро- дных договорах	132
Н.А. БАЙКАРИМОВА, Д.М. ШЫНГЫСБАЕВА О некото- рых вопросах научной лингвистической экспертизы	137
А.К. МАХАМБЕТОВА, К.А. АЙНАБАЕВА Унификация терминов – требование времени	143
Трибуна молодого ученого	
А.С. ТУЛЕПБАЕВА, Т.К. МАКЕНОВ Правовая природа ин- ститута досудебного урегулирования споров, вытекающих из пу- бличных правоотношений	154

Д.Б. АБДИЛЬДИНА О некоторых особенностях проведения научной экспертизы проектов международных договоров.....	161
Ф.П. ДОСАНОВА Альтернативные формы досудебного урегулирования споров, вытекающих из публичных правоотношений: зарубежный опыт и перспективы использования в Республике Казахстан.....	167
М.Н. БАЙСАКАЛОВА Правовые проблемы становления и функционирования международного транзитного коридора «Западная Европа - Западный Китай».....	174
А.К. РАКИШЕВА Анализ Закона Республики Казахстан «О железнодорожном транспорте» и практика его применения.....	182

Хроника научной жизни

Информационное сообщение о расширенном заседании Научно-методического совета Института законодательства Республики Казахстан по обсуждению результатов научных исследований, 27 сентября 2018 года.....	189
Информационное сообщение о международной конференции «Международное правосудие и укрепление интеграционных процессов», г. Минск, 18-19 октября 2018 года.....	193
Информационное сообщение о IX международной научно-практической конференции по административному праву на тему: «Исполнительное производство в административном праве», г. Астана, 1-2 ноября 2018 года.....	196
Информационное сообщение о расширенном заседании Научно-методического совета Института законодательства Республики Казахстан по обсуждению результатов научных исследований, 16 ноября 2018 года.....	200
Информационное сообщение о расширенном заседании Научно-методического совета Института законодательства Республики Казахстан по обсуждению результатов научных исследований, 30 ноября 2018 года.....	204
Информационное сообщение о книжной выставке, посвященной Дню Первого Президента Республики Казахстан.....	207
Информационное сообщение о расширенном заседании Научно-методического совета Института законодательства Республики Казахстан по обсуждению результатов научных исследований, 5 декабря 2018 года.....	210
Информационное сообщение о служебной поездке в Новосибирск, 5 декабря 2018 года.....	215
Информационное сообщение о служебной поездке в Москву, 6-8 декабря 2018 года.....	218
Информационное сообщение о выставке изданий, поступивших в фонд библиотеки.....	222

Архивные страницы «Вестника»

М.А. АЙЫМБЕТОВ Некоторые проблемы составления словаря юридических терминов (Вестник ИЗ РК. №3(27)-2012. - С. 127-130).....	223
Б.А. ШОЛАН Возвращаясь к научной публикации М.А. Айымбетова «Заң терминдері сөздігін түзудің кейбір мәселелері» (Некоторые проблемы составления словаря юридических терминов).....	226

Персоналии

Ш.В. ТЛЕПИНА Защитник права (Ко дню рождения Р.К. Сарпекова).....	229
К юбилею кандидата юридических наук, доцента Ж.У. Тлембаевой.....	233

Библиография

Рецензия на монографию к.ю.н., доцента К.В. Агамирова «Прогнозирование правовых рисков» в 2-х томах. - М.: Русайнс, 2018. - Т. 1. - 328 с. - Т. 2. - 332 с.....	234
Рецензия на коллективную монографию «Профсоюзы: теория и практика» / Под общ. ред. Б.Ж. Әбдірайыма. - Астана, 2018. - 357 с.....	238

Мудрые мысли	256
---------------------------	-----

Founder and publisher:
 SI «Legislation Institute
 of the Republic of Kazakhstan»
Published since 2006
 All journal materials are placed
 on the website
www.iz.adilet.gov.kz

Included in the list of publications of basic
 scientific results of dissertations on legal
 sciences (Order CCES MES RK №894
 from 05.30.2013)

Editorial Council members

Sarpekov R.K. (Astana, Kazakhstan) –
 (Chairman)
Abaydeldinov E.M. – d.j.s. (Astana,
 Kazakhstan)
Abyzov R.M. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Belih V.S. – d.j.s. (Ekaterinburg, Russian)
Gubin E.P. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Melnik R.S. – d.j.s. (Kiev, Ukraine)
Moiseev A.A. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Muromcev G.I. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Rahmetov S.M. – d.j.s. (Astana, Kazakh-
 stan)
Malinowski V.A. – d.j.s. (Astana, Kazakh-
 stan)
Sherubai Kurmanbaiuly – d.ph.s. (As-
 tana, Kazakhstan)

Editorial Board members

Kulzhabayeva Zh.O. – c.j.s. (Astana,
 Kazakhstan) – (Chairman)
Azer Aliyev – PhD (Kiel, Germany)
Aiymbetov M.A. – Honored Worker of
 Culture of Kazakhstan, (Astana, Kazakh-
 stan)
Bainiyazova Z.S. – c.j.s. (Saratov, Rus-
 sian)
Kazbayeva A.G. – c.j.s. (Astana, Kazakh-
 stan)
Kaziyev Z.G. – c.j.s. (Astana, Kazakh-
 stan)
Konusova V.T. – c.j.s. (Astana, Kazakh-
 stan)
Kulikpayeva M.Zh. – PhD (Astana,
 Kazakhstan)
Mushanov T.E. (Astana, Kazakhstan)
Nurgazinov B.K. – c.j.s. (Astana, Kazakh-
 stan)
Nurmagambetov R.G. – PhD (Kostanai,
 Kazakhstan)
Rakhimberdin K.H. – d.j.s. (Ust-
 Kamenogorsk, Kazakhstan)
Tegizbekova Zh.Ch. – c.j.s. (Bishkek,
 Kyrgyzstan)

The editorial staff

Koltubayeva G.B.
Yerdesheva D.T.
Zhumageldina B.Zh.
Bailenova A.K.
Dzhamburshin K.A.

The certificate of registration of mass media
 №11219-G from 15.11.2010 from
 the Committee of Information and Archives
 of the Ministry of Culture and Information
 of the Republic of Kazakhstan
 (Number and date of primary registration
 №6592-Zh.07.09.2005.)

Address:

The Republic of Kazakhstan,
 010000, Astana, Mangilik el pr., 8
 tel.: 8 (7172) 74-02-06
 fax: 8 (7172) 74-14-43
www.iz.adilet.gov.kz
 e-mail: instzak-kz@mail.ru,
 institutzakonodatelstva@gmail.com

CONTENT

Editorial	11
<i>Speech of the Minister of Justice of the Republic of Kazakhstan M. Beketayev at the Government hour on December 24, 2018 concerning the issues of the registration of real estate</i>	13
Constitutional and Administrative Law	
R.K. SARPEKOV To the question of the administration alternative forms of the settlement of public-legal disputes foreign countries	16
V.Kh. SEITIMOVA Constitutional council of the Republic of Kazakhstan: a guarantee of the protection of the family and childhood	21
Zh.U. TLEMBAEVA On the role of forecasting in lawmaking and the criteria for determining the legal consequences of laws	27
R.G. NURMAGAMBETOV Historical and legal analysis of knowledge about the concept “constitutional regulation”	35
A.B. KAIZHAKPAROVA, B.B. ERMEKBAYEV Institutes of appeal in the system of administrative justice	42
Civil and Civil Procedural Law	
H.-J. SCHRAMM Correlation of public-legal and private-legal methods of regulation	50
Y.A. DYUSSENOV, A.K. LYAMBKOVA Current issues of implementation of legislative regulations in environmental protection and energy efficiency and health care (clinical researches)	61
U.E. KUDIYAROVA The legal nature of the joint testament of the spouses	72
G.E. ABDASSULOVA Current issues of international cooperation of the Republic of Kazakhstan in the field of civil legal traffic information	77
Criminal law and Criminal procedure	
O.I. SEMYKINA Ontology of liability of legal persons	83
International and Comparative law	
Y. ABAIDELDINOV Constitutional regulation of the implementation of international treaties in sovereign Kazakhstan	92
M. ZH. KULIKPAYEVA Norms on responsibility in international space law and their implementation in the national legislation of the Republic of Kazakhstan	97
I.A. ORLOVA Decisions of international, transnational and foreign jurisdictional bodies and economic security of the state: problems of recognition and enforcement	104
Legal monitoring	
E.M. ELUBAY, A.Zh. KALMAGAMBETOV Some aspects of the insurance organization activities in the Republic of Kazakhstan (result of legal monitoring)	112
K.Zh. KUANDYKOV, M.K. ZHUSUPBEKOVA, R.Z. ABDRAKHMANOV Problems of organizational and legal development of agricultural cooperation of the Republic of Kazakhstan	120
Lawmaking practice in the official language	
T. MUSHANOV, N. KHAMZINA Some issues of the transition of Kazakh alphabet into Latin graphics	128
B. SHOLAN Some questions of terms in international treaties	132
N. BAIKARIMOVA, D. SHYNGYSBAYEVA About background of occurrence of errors in the time of the scientific-linguistic expert examination	137
A.K. MAKHAMBETOVA, K.A. AINABAYEVA Unification of terms - the requirement of time	143
Young scholar tribune	
A.S. TULEPBAEVA, T.K. MAKENOV The legal nature of the institution of pre-trial settlement of disputes arising from public relations	154

D.B. ABDILDINA Some features of academic expertise of the drafts of international treaties.....	161
F.P. DOSSANOVA Alternative forms of pre-trial settlement of disputes arising from public relations: foreign experience and prospects for use in the Republic of Kazakhstan.....	167
M. BAISAKALOVA Legal issues of formation and functioning of the international transit corridor “Western Europe – Western China”.....	174
A.K. RAKISHEVA Analysis of the Law of the Republic of Kazakhstan «On Railway Transport» and the practice of its application.....	182

The Chronicle of Scientific Life

Information note about extended meeting of the Scientific and Methodological Council of the Institute of Legislation of the Republic of Kazakhstan to discuss the results of scientific research, Astana, September 27, 2018.....	191
Information note on the international conference «International Justice and Strengthening of Integration Processes», held in Minsk, Belarus, October 18-19, 2018.....	194
Information note on the IX International scientific and Practical Conference on Administrative Law «Executive proceedings in administrative law», Astana, November 1-2, 2018.....	197
Information note about extended meeting of the Scientific and Methodological Council of the Institute of Legislation of the Republic of Kazakhstan to discuss the results of scientific research, Astana, November 16, 2018.....	201
Information note about extended meeting of the Scientific and Methodological Council of the Institute of Legislation of the Republic of Kazakhstan to discuss the results of scientific research, Astana, November 30, 2018.....	205
Information note on the book exhibition dedicated to the Day of the First President of the Republic of Kazakhstan.....	207
Information note about extended meeting of the Scientific and Methodological Council of the Institute of Legislation of the Republic of Kazakhstan to discuss the results of scientific research, Astana, December 5, 2018.....	212
Information note on the business trip to Novosibirsk, December 5, 2018.....	216
Information note on a business trip to Moscow, 6-8 December 2018 year.....	220
Information note on the exhibition of publications received by the library.....	222

The archive pages of the«Bulletin»

M.A. AYMBETOV Some problems of compiling a glossary of legal terms (Vestnik IL RK. № 3 (27) -2012. - P. 127-130).....	223
B.A. SHOLAN Returning to the scientific publication M.A. Aymbetov «Заң терминдері сөздігін түзудің кейбір мәселелері» (Some problems of compiling a dictionary of legal terms).....	226

Personalities

Sh.V. TLEPINA Defender of Law (To the birthday of R.K. Sarpekov).....	229
On the anniversary of the candidate of legal sciences, associate professor Zh.U. Tlembaeva.....	233

Bibliography

REVIEW to the monograph by Ph.D., associate professor K.V. Agamirova «Forecasting of legal risks» in 2 volumes. - М.: Пусайнс, 2018. - Т. 1.- 328 p. –Т. 2. - 332 p.....	234
REVIEW of the collective monograph «Trade Unions: Theory and Practice» / Under total. ed. B.ZH. Abdiyayma. - Astana, 2018. - 357 p.....	238

Wise thoughts	256
----------------------------	-----

ЗАҢ ТЕРМИНДЕРІ СӨЗДІГІН ТҮЗУДІҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

Айымбетов Мәди Айтбенбетұлы,

*ҚР Заң шығару институты Лингвистика орталығының
НҚА және халықаралық шарттар жобаларына
ғылыми лингвистикалық сараптама секторының
жетекші ғылыми қызметкері*

Заң термині әлдеқайдан пайда бола қалатын өзгеше бір атаудың көрінісі емес, ол кәдуілгі қолданыстағы сөздің белгілі бір лексикалық мағынаға ие болуы, яғни, тілші-лингвистерше айтсақ, терминденуінің нәтижесінен туындайтын аталым. Бұл арада біз термин жасалымының табиғатына байланысты көптеген ғылыми-теориялық мәселелерін және кезінде А. Байтұрсынов, Қ. Жұбанов сынды ұлт зиялыларының негіздеп кеткен классикалық қағидаттарына тоқталып жатпай-ақ қоялық. Біздің айтпағымыз, термин қорын, оның ішінде, заң терминдерін жинақтап, жүйелеудің практикалық бір жолы – заң сөздігін түзудің кейбір мәселелері.

Қазір тіл проблемасына қатысты әртүрлі жиындарда, баспасөз беттерінде мемлекеттік тілде заң терминдері жасалған жоқ немесе өз деңгейінде емес, ол әлі біріздендірілген жоқ деген сияқты пікірлер айтылуда. Мұндай ұшқары пікірлерге өз басым қосыла алмаймын. Әрине, заң өз тілімізде жазылып жатқан жоқ, заң тілі – аударма арқылы қолданысымызға еніп отыр. Әйтсе де қолымызда бар қазақша заң мәтіндерін түпнұсқалық тілдің жолма-жол аудармасы деп қараушылық көңіл-күйден арылуымыз керек. Аударманың да аудармасы бар (әрі-беріден соң заңның орысша, түпнұсқалық мәтіні деп жүргеніміздің өзі басқа тілден жасалған аударма емес екеніне кім кепілдік бере алады? Орыс тіліндегі заң мәтіндерінің кейбір тұстарында ауыр оқылатын күрделі сөйлемдердің түсініксіздеу оралымына көзіңіз сүрінгенде, амалсыз осындай ойға қаласыз). Сондықтан заң мәтіні өз тілімізде жатық оқылса, оны неге заңның қазақша нұсқасы деп қарамасқа. Міне, осы тұрғыдан келсек, өз тілімізде де баламалы заң термині жасалтынына шек келтіруге болмайды. Заң мемлекеттік тілде жазылуы үшін ұлттық тіліміздегі заң терминдерінің белгілі бір мөлшердегі қоры болуы қажет. Ал бұл қор қалай жасалады, оның бастау алар дерегі қайда дегенге келсек, мұны тәуелсіздігіміздің жиырма жылы ішінде қабылданып, қолданылып жүрген заңдардың мәтінінен іздеуіміз қажет. Ал заң мәтінінің түпнұсқалық тілі тұтастай қазақшаға айналған кезде осыған дейінгі жасалған терминдік қорымыздың кәдеге асары әбден сөзсіз.

Қолда бар терминдік қорды жинақтап, екшеп, саралап, заң шығармашылығында қолданысқа енгізудің бір жолы – сөздік түзу. Сөздің жұмыс істеп, тіршілік етуіне, қолданылу деңгейінің кеңеюіне бірден-бір көмекші құрал – сөздік. Сөздік мазмұны арқылы сөз баламасын танимыз, сөз ұғымын нақтылаймыз, анықтаймыз, қолданыстық жолдарын табамыз, тағысын-тағылар дегендей.

Заң сөздігі салалық сөздік, түсіндірме сөздік, тұрақты тіркестер сөздігі, жалпылама атаулар сөздігі және тағысын-тағылар болып бөлініп, жіктелтіңдігін айтсақ, бұлардың әрқайсын жасаудың өзіндік ерекшеліктері бар екендігін ескерген абзал. Жалпы заң термині белгілі бір нормалық жүктемесі бар, қоғам өміріндегі қарым-қатынастың сан-салалы мәселелерінде қолданылатын ұғым аталымы. Ал бұл ұғымға қойылатын ең басты талап – оның құқықтық дәлдігі, нақтылығы, екі ұдай мағынаны білдірмеуі. Осы тұрғыдан келгенде заң термині сөздігін жасауға да қойылатын талап заңнамалық нормамен үйлесім табатын сөздерді не тұрақты тіркестерді екшеп, ажырата білуге келіп саяды. Ал терминге айналған сөздің екшелуі оның қолданыс жиілігіне, дәлірек айтқанда, өміршендігіне байланысты болады. Әрбір жаңа аталымның заң лексикасына кірігуі үшін оның қолданыс аясының неғұрлым кең болуы тиіс. Яғни заңдық тұрғыдан басымдықта болуы қажет. Мәселен, қазір қолданылу жиілігі айқындалған «пайыз», «заңнама» терминдерін алайық. Бұл аталымдар да заң мәтіндері мен ресми құжаттарға бірден үйлесе кеткен жоқ, «процент», «заңдар» деген бұрынғы нұсқасымен қатар қолданылып, терминдердің бірізді болмауы төңірегіндегі айтыс-тартыс пікірлердің объектісіне айналды. Себебі, термин қолданысында радикалды ұстанымды жақтаушыларға түбірі парсылық «пайыздан» гөрі бұрынғы түбірі латын, үйреншікті «процент» әлдеқайда нақтылы, айқынырақ көрінді. Ал шынтұайтына келгенде әлдененің белгілібір бөлігі, үлесі деген ұғымнан шығатын «пай» сөзінің қолданыс жиілігі өз тілімізде бұрыннан да болған. Сондықтан да түбірі «пайдан» бастау алар «пайызға» үрке қарамай, оны лексикамызға сіңіре білсек, ұтылмағанымыз. Сол сияқты «заңдар» аталымы да «законодательство» тер-

миніне түпнұсқалық баламасы бола алмағандықтан, «заңнама» аталып, ұлттық реңкі бар төл сөзімізге айналды.

Қолданысымызға түбегейлі енген терминдерді басқа тілден енген немесе қазақша баламасы табылған деп ендеп, таңбалауымыздың өзі шарттылық. Зерделеп қараған адамға бүгінгі терминдерімізде төл сөзімізбен қатар басқа тілден енген де атаулар саны аз емес. Тіпті қазақша баламасы табылған деген терминдердің бірқатарының түбірі араб, парсы тілінен алынған. Мысалы абат, ағза, азамат, ақы, апат, арыз, аспап, есеп, жаза, залал, қаржы, құзыр, құқық, қызмет, лауазым, мәдениет, мәре, мән, мәртебе, мәслихат, мекен, мектеп, нышан, сұхбат, сипат, сауал, санат, ресім, ресми, пікір, пән, пайда, тарап, танап, талап, табиғи, тағам, тәлімгер, тәркі, хабар, цифр, шарт, ықпал, ықтимал, ілім және т.б. толып жатқан аталымдардың түп төркіні араб сөзі болса, ал жеке, зардап, зиян, куә, куәгер, мердігер, өнер, нарық, мөр, құн, үміткер, шәкірт және тағы басқа да талай-талай сөздер парсы тілінен енген.

Сондықтан да шет тілінен енген сөз-аталымдарының өз лексикамызға табиғи сіңісуі, оның уақыт өте келе төл аталымға айналуы заңды құбылыс. Осы орайда В.И. Дальдің мына бір сөзі тіл ұшына оралады: «Если чужое слово принимается в другой язык то, по крайней мере, позвольте переименовать его настолько, насколько этого требует дух того языка: он господин слову, а не слово ему» [2, 27].

Дүниеде қанша тіл болса, белгілі бір мағынаны, ұғымды беруде әрқайсысының өзіне тән ұлттық баламасы, өзіндік өлшем, реңктері болатындығы белгілі. Ұлттық тілдің өзіне тән ерекшелігі толық сақталмаған жерде оның басқа тілдің жетегінде олпаң-солпаң еріп кете баратыны сөзсіз. Сондықтан заңды өз тілімізде сөйлетеміз десек, қолданылатын әрбір сөздің, терминнің қазақша аудармасын емес, жатық қазақша баламасын тауып, соны бұлжымастай етіп орнықтырумыз керек. Сөздік жасаудың, оның ішінде заң терминдері мен заң сөзжасамын түзудің басты шарттарының бірі де біздіңше осы.

Ал белгілі бір норманың заңдық өлшемін жоғалтып алмас үшін өз тілінде қолданылатын сөздің әдеби нормасын оның заңи ұғымдық нормасымен ұштастыра білуі үшін заң мәтінімен жұмыс істеуші маманның тілді жақсы білуі әрі сөз болып отырған заң нысанынан толық хабардар болуы шарт. Сонда ғана сөздің, терминнің ұлт тілінде жатық сөйлейтін баламасын табудағы еңбек өз нәтижесін береді.

Заңгерлер жақсы білуге тиіс, заңға байланысты рамочный закон, рамочное соглашение деген терминдік тіркестер бар. Осыны аудар-

машылар кезінде басты заң, бас келісім немесе шеңберлі заң, шеңберлі келісім деп жолма-жол аударма жасап жүрді. Түптеп келгенде бұл атаудың заңдық мағынасы екінші бір заңға немесе келісімге негіз болатын заң немесе келісім деген ұғымды білдіреді. Сондықтан мұның негіздемелік заң, негіздемелік келісім деген қазақша баламасын қолданысқа енгізіп, Мемтерминкомға бекітіріп алуға тура келді. Немесе материнская (родительская) компания деген тіркестің де негізгі (бас) компания деген сәтті табылған баламасы қолданысымызға енді. Сол сияқты бұл қатарға родственные фирмы – төркіндес фирмалар, дочерние предприятия – еншілес кәсіпорындар деген баламаларды жатқызуға болады. Сыртқы тұлғасы емес, сөздің ішкі мағынасынан туындайтын балама жасау – сөздік түзілімінің басты шарты болуға тиіс.

Мемлекеттік терминология комиссиясы 2009 жылы 18 қарашада бекіткен «қағидат» терминін орысшадағы «принцип» терминінің өз тіліміздегі түбегейлі баламасы ретінде ғана қарастырсақ, мағыналық дәлдікті сақтай аламыз ба деген сұрақ туындайды. Латыннан алынған, о бастан «principium» – «негіз», «бастапқы» мағынасында қолданылатын бұл атаудың гуманитарлық саладағы, айталық саясат, тіл, өнер, экономика және т.б. мәселелердегі мәні - «қағидат» болса, нақты ғылымдар мен техникада «принцип» болып қала беруі тиіс деп ойлаймыз. Мысалы, «белгілі бір тетіктің (механизмнің) жұмыс істеу қағидаты» дей алмаймыз ғой. Сол сияқты кезінде Мемлекеттік терминология комиссиясы бекіткен қоғамдық саяси мәндегі «үдеріс» атауының да техника, нақты ғылым саласындағы лексикасы – «процесс» (лат. processus). «Эксплуатация» (фр. explotation) терминінің де «қанау» және «пайдалану» деген екі тұрғыдағы мағынасын заңның түпмәтіндік қолданысына қарай пайдалану қажет. Ал «камак» (арест) терминін мүлікке қатысты қолданғанда мәтіндік ұғымдалуына орай «тыйым салу» деп алу керектігін де кейбірде («наложение ареста на имущество») ескерген жөн. Экономикалық заңдарда жиі қолданылатын форс-мажор деген ұғымға төтенше оқиға деп оп-оңай балама таба қоюға болады. Ал шындығында жәй ғана төтенше оқиға осы форс-мажордың (французша – құқықтағы нормаға әсері болатын төтенше оқиға, мән-жай) мағынасын толық аша алмас еді, себебі мұның артында белгілі бір шарттың орындамалғаны үшін жауапкершіліктен толық немесе ішінара босатын мән-жай деген ұғым бар екендігі түсіндіріледі. Сондықтан жалғыз төтенше оқиға деген сөзі форс-мажордың құқықтық сипатын шын мәнінде бере алмайтындықтан, сол күйінде форс-мажорлық мән-жайлар деп алып жүрміз.

Заң қолданысының аясы кең, оның бүгінгі тұрмыс-тіршілігімізде қамтымайтын саласы жоқ. Экономикада, саяси өмірімізде, әлеуметтік саладағы жаңа қоғамдық қатынастардың мәселелері жаңа ұғымдар мен түсініктерді туындатады. Осыған байланысты лексикамызда жаңа терминдер, сөз қолданыстары пайда болуда. Бұл – ұлттық тіліміздің қолданыс аясын, ұғымдық көкжиегін кеңейте түсуге ықпалын тигізетін құбылыс. Сөздік түзуде, оны бұл жәйтті де басты назарда ұстауға тиіспіз.

Бұл арада жаңа қолданыстардың денін құрайтын халықаралық қолданыстағы терминдерді аудару қажет пе, қажет емес пе деген мәселе туындайды. Осы ретте мүлдем аудармау керек, мағынасы бұрмаланады, бұлар ортақ қолданыстағы сөздік қорымызды байытатын сөз болып жүре берсін деген де пікірлер бар. Бұған белгілі бір дәрежеде қосылуға да болады, қосылмауға да болады. Қосылуға болатыны – мәселен, қоғамдық санамызға да, тілдік қолданысымызға да әбден орныққан акциз, автономия, агент, аксиома, акт, акционер, банк, банкрот, библиография, биржа, бригада, вексель, грант, демократия, донор, жанр, кредит және т.б. осы сияқты толып жатқан атаулар аударылмай, тілдік қорымызға әбден сіңісті болып кетті. Бұдан тіліміздің адам түсінбестей болып шұбарланып кеткен де ештеңесі жоқ. Бірқатар өркениетті елдердің заң лексикасында бұл терминдер айна-қатесіз осылай алынып, кәдеге асып жүргені мәлім.

Сонымен бірге халықаралық қолданыстағы сөздердің қазақша балмасы сәтті табылған нұсқалары да аз емес қой. Бұларды да анализ – талдау, анкета – сауалнама, амнистия – рахымшылық, аполитизм – бейсаясаттық, артерия – күретамыр, архив – мұрағат, архитектура – сәулет, брокер – делдал, конфиска-

ция – тәркілеу, оптимизация – оңтайландыру, приватизация – жекешелендіру, проспект – даңғыл, таможня – кеден, казус – шырғалаң, кредо – ұстан, ұстаным, ссуда – несие және тағысын-тағылар деп санамалап кете беруге болар еді. Мемлекеттік терминологиялық комиссия осы жылдар ішінде осындай жүздеген терминдерді бекітіп, қазір қолданысымызға енгіздік. Қарап отырсаңыз, ұлттық тіліміздің бай қорының тұнығынан небір өміршең баламаны, қазақша сөйлеп тұрған небір атауларды табуға болады екен. Бұл арада термин жасалымының ғылыми дәстүрлі грамматикалық әдістемелеріне сүйене отырып, ежелгі салт-дәстүрімізде қанықты бояуымен өрнектелген сөз қолданыстарды да, түбірі бір түркі сөздерінің қолданыстарын да өзге тіл сөзіне баламалық ұғым беретін атауларды молынан табуға болады. Сөздік жасауда бұл қазынаны да орнымен, жүйесімен пайдалана білуіміз қажет.

Тұжыра айтсақ, заңның мемлекеттік тілде сөйлеуі үшін, жақсы сапалы сөздіктер түзеу үшін алдымен күнделікті ресми мәтініміздің сапасын түзеуіміз қажет. Заң жазудағы сөздік қорымызды молықтыру жолында тілшіміз бар, заңгеріміз бар, бір кісідей жұмылып жұмыс жасауға жұмылуымыз керек. Сөздікті ешкім де ойдан құрастырып жасамайды. Тілдік байлығымызды құрайтын, оны дамытатын халықтың бай тілінің сарқылмас қазынасы – тарихи-этно лексикамыз бар. Соның мүмкіндігін бүгінгі жаңа нышандағы тың атаулармен, баламалармен қоржыны молығып келе жатқан лексикамызбен үндестіре, үйлестіре пайдалансақ, заң жазатын тіліміздің де мүмкіндігін кеңейтіп, термин сөздіктеріміздің де мазмұнын байытып, олардың қолданыстық әлеуетін нығайта түсірер едік.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Заңнама терминдерінің сөздігі. - Астана, 2011. - 483 б.
2. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка. Том 1. - М.: «Олма медиа-групп», 2007. - 640 с.

Мақалада заң терминдерінің сөздігін түзудің кейбір лингвистикалық мәселелері қарастырылған.

Түйін сөздер: заң терминдерін аудару, халықаралық сөздер мен терминдер, сөздікті түзудің ережелері мен қағидаттары.

В статье рассматриваются некоторые лингвистические проблемы составления словаря юридических терминов.

Ключевые слова: перевод юридических терминов, интернациональные слова и термины, правила и принципы составления словаря.

Article examines some of the linguistic problems of compiling the dictionary of legal terms.

Keywords: translation of legal terms, international terms, rules and principles of compiling the dictionary.